

Самур

№ 2 (285) 2015-йисан 26-февраль

1992-йисан январдилай ажгатава

Цийивилер
www.samurpress.net

Са миллиарддилай алатда

Кьил акьуддай ксари лугъзвайвал, «Баку-2015» Европада Къугъунриз дуьньядин са миллиарддилай гзаф инсанри килигда. Мукъвара цин спортдин меркез эцигна куьтягнава. Санал къачурла,

Олимпиядин хуьр кьилляй-кьилди гъазур я. Гила герек тир маса крар кьилиз акьудзава.

И йикъара къугъунар къалурун патал къецепатан уьлквейрин телеканалрихъ галаз икърар кутуннава. И икърардив къадайвал, Испаниядин «RTVE», Эстониядин «ERR», Латвиядин «LTV», Словениядин «RTV» ва Португалиядин «Sport TV» каналри къугъунар гъар юкьуз 24 сятда къалурда. Гьа са вахтунда Мозамбик ва Ангола хътин уьлквейрин телеканалрини ара датлана кьвалахда. Икьван гагъди дуьньядин 47 уьлкведи «Баку-2015» Къугъунар къалурун патал икърар кутуннава.

«Шагъ дагъ» комплексада хьана

Алай йисан 29-январдиз Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиев ва адан ханум Мегърибан Алиева Кълар райондин «Шагъ дагъ» туризм комплексада хьана. Абуру ина сад лагъай канатдин рехъ, «Park Chalet» отел ва къелечI яргъи къамар гьалдай живедин хуш ачухардай мярекатда иштиракна. Президентди кьейд авурвал, ина 3-4 йисан къене дуьньядин лап хьсан туризмдин меркезрив гекигиз жедай туризмдин меркез арадиз къеда.

Цийи отел тай авачирди я. Пьенатдин иер пиле, такабурул дагъларин уьнуьгда хъажнавай и отелда лугъз тежедай къван иер 164 тавдин кьвал ава.

Гуьлуьвай 1300-2300 метр къван къакъанвиле, 2058 гектардин чилерал экIа хьанвай туризмдин комплексдихъ фин-хтун регъятардай тунелар ва маса къулайвилерни ава. Азербайжандин виридалайни чехи и туризмдин меркезда эцигунар давамарзава.

Майишат вилик тухуда

Азербайжандин районра санайдин зонаяр арадал гьун патал талуь крар кьилиз акьудзава. Гьа и программиди кваз Шеки райондани ипекчвал вилик тухуда. Щуд йисан къене майишатдин и хилез 50 миллион манат пулуни такъатар серфда. И кар себеб яз районда 2 агъзур гьамишалух, 8 агъзур вахтуналди кьвалахдай чкаяр арадиз къеда.

Районда гьакIни уьндубуьшакдин як гьасилдай кархана кардик кутуда. Исятда и проект кьилиз акьудзава. Ина 500 касди кьвалахда. Мукъвара Шекида фу чрадай цийи завод кардик кутунва. Заводдин вири аваданлухар Германиядай, Чехиядай ва Италиядай гьанвайбур я. И йикъара 16 тон фу чрадай цехерни эцигна куьтягнава.

Районда аялриз мадни хьсандиз къайгъударвал къалурун патал 3 цийи бахча, гьакIни Баш Гуььнуьк хуьре пуд гьавадин чехи спортдин имарат эцигзава. Ина мини футбол, волейбол, баскетбол, гьандбол, атлетика ва къуршахар къун патал кьилди залар, герек тир вири жуьредин къулайвилер арадал гьида.

ХОЖАЛЫДИН ТИАЛ

23 йис инлай вилик эрмени чапхунчийри Хожалыдин агъалийрин кьилел гъайи мусибат вири дуьньядиз чизва. 1992-йисан 26-февраль алуькзавай йифиз эрменири ина 613 инсан яна къенай. Абуру арада 83 аял, 106 дигегълини авай. Ихътин мусибат фикирда къуна дуьньядин гзаф уьлквейри Хожалы,

Венгрияда, Чехияда, Латвияда, Литвада, Эстонияда, Румынияда, Гуржистанда, Къзахстанда ва маса уьлквейра жуьреба-жуьре акцияр кьиле физва.

2014-йисан 13-февралдиз Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева «Хожалыдиз адалат!» кампания тухунихъ галаз алакьалу тир серенжем къабулна. Алай вахтунда дуьньядин 50-далай гзаф уьлквейра «Хожалыдиз адалат!» кампанияда агъзурралди инсанри иштиракзава. Алай йисуз адахъ авсиятда Туьркияда, Россияда, Америкадин Садхъанвай Штатра, Германияда, Данимаркада, Бельгияда, Польшада, Финляндия,

Венгрияда, Чехияда, Латвияда, Литвада, Эстонияда, Румынияда, Гуржистанда, Къзахстанда ва маса уьлквейра жуьреба-жуьре акцияр кьиле физва.

Эрменийрин вагъшивилерикай вири дуьнья хабардар ийизвай Азербайжан гьукуматди гьа са вахтунда Хожалыдин хайи чилер туна катиз мажбур хьанвай инсанриз къайгъударвални къалуьрзава. 2014-йисуз Хожалы райондай тир 1669 хизан цийи кьвалерив таъминарнава. Райондин Косалар, Башкент, Ялоба хуьрерин аялар патал цийи мектеб эцигна кардик кутунва. Хожалыбир патал эцигнавай посёлкрани цийи мектебар кардик ква.

ДИДЕД ЧАЛАРИН ЮГЪ

Гъар йисан 21-февралдиз дидед чаларин югъ кьейд авун адетдиз элкьвенва. Им хайи чалар хуьн ва вилик тухун патал гзафни-гзаф кар алай теьдир я.

Дуьньядин дидед чаларин югъ 1999-йисан ноябрдиз ЮНЕСКО-ди малумарнай. 2000-йисалай инихъ ам гъар йисуз 21-февралдиз кьейд ийизва. 1952-йисан 21-февралдиз Даккада, гилан Бангладешдин меркезда чпин хайи бенгал чал хуьн ва ам гьукуматдин чаларикай сад яз къабул тлалабзавай студентрин митингар кьиле фенай. А члавуз полицияди са шумуд иштиракчи телефонай. И вакъиа рикел хуьнин лишан яз, 21-февраль чалар хуьнин югъ яз тайинарна.

Гъар са халкъдихъ тикрар тежер меденият, тарих, адетар, алуькун-къарагъун ва члал ава. И эменияр хуьн виридан буржи я. Цийи технологияр пайда хуьнихъ галаз алакьалу яз къаьардал гьалтайла тIимил халкъариз чпин члал кваз къуни кар кьиле тухун мадни четин хьанва. Къе интернетда кардик квачир члал алай девирда «амач» лагъай члал я.

Дидед чаларин югъ сифтени-сифте терг жезвай чалар хуьн патал тайинарнавайди я. Статистикадин делиралди, гъар вацра дуьньяда тахминан 2 члал квахъзавай алай вахтунда им йикъан лап кар алай месъла я. Чи сейли члалан алим, академик

Агъмедулагъ Гуьлмегъамедова лугъзвайвал, инсанрин фикир члал чирунал, хуьнал желб тавуртла, ам кваз такьуртла, члалан муракабвал гьисаба такъаз хъайитла, квахуьнни мумкин я. Эгер кьвале жуван члалал рахазвачтла, а хизандай тир аялди дидед члал кьиле жедач, я мектебдани члал чируникай хуш къеведач. Члал сифтени-сифте диде-бубадиз хьсандиз чир хьана кьанда, рахана кьанда – ахпа аялризни чир жедач.

Хайи члал терг хуьниз рехъ гана виже къеведач, ам акьалтзавай несилриз кьанарна кьанзава. И кар патал аялдихъ галаз дуьз рахана ва адаз вири гафар дуьз чирна кьанда.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезгийрин виридалайни хьсан къилихрикай сад къуьзубуьрузни дигегълийриз гьуьрмет авун я. Абуру чпин чехибурал, агъсакъалрал меслят тагъана кар аквадач. Чехидан гаф амайбур патал къанун я. И карди абур генани гужлу ийизва.

Лезги ксарихъ чпин дигегълийригъ майишатдин залан кьвалахар ийиз тадач. Дигегълийригъ абурун анжах са тлалабун ава: герек тирла яракъ къуна женг члуьгъаз алакьун ва аялар сагъламдиз, вилегъдиз чехи авун.

Масуд ибн Намдар,
XIII виш йисан араб тарихчи.

Амукъдайди
карни тIвар я.

Лезги халкъдин
мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Хуьр арадал хкана

2008-йисан июлдиз ва 2014-йисан декабрдиз кыле феий вакнайри Кцар райондин Кьенерчай хуьруьн аггалияр лугуьз тежедай кьван квевера тунай. Чил авахуьнкди ина 16 квал кыляй-кылди чклана арадай акьатнай. Аггалийрихь чхеи зарар хкундай.

Райондывай 65 километр кьван яргьа тир дагьдин хуьр арадал хкун патал гьукуматди герек тир кьайгьударвал кьалурна. Алатай йисан 31-декабрдиз Дувьндиз азербайжанвийрин рейсавдилдин югь ва цинин цийи йис кьейд ийндай йикьара кьуьгне хуьруьвай 2-3 километр кьван аралуда цийи хуьр ачухарна. Арадал хканвай хуьре 2, 3, 4 ва 5 утагьдин 16 квал эцигна кьенерчайвийрин ихтиярда вуганва. Ина яшайиш патал герек тир кьулайвилер арадал гьанна.

Мадни абад ийида

2014-2018-йисан регионнар вилек тухундин Гьукуматдин Программивид кьадайвал, алай йисуз Исмаиллы районда цийи эцигуьнар ва абадвилер кыле тухуда. Алатай йисуз ина 3 мектеб ва 3 аялрин бахча эцигна. Ци 2 мектеб ва 2 бахча эцигда.

Алай йисуз велосипеддин заводдин эцигуьнар давамарда. Аггалийрихь алишверишдин рекьяй регьягьвилдин шартлар тьукьлуьрун патал «Кьацу маркет» эцигна кьубьга. Ина 500 касди кваллахда. Исятда Баскьалдиз газ чулгьава. Ина гьакьни дуктурхана ва аялрин бахча кардик кутун кьарардиз кьачунва. Алай вахтунда «Турист хуьр» арадал гьун патал программа гьазурнава. Иисан эхирдалди райондин Зейе, Ханкенди, Тагьлабиз, Мучу, Сулут ва Курьлуьван хуьрериниз газ чулгьава.

Ци Кейвенди хуьре 1500 кал хуьдай, нек ва як гьасилдай хархана, Кьалынжак хуьре гьар йисуз 1000 тон як гьасилдай уьндьушкайрин фабрика, Келбенд хуьре мал-кьарардин комплекс эцигда. Фабрикада 500 касди кваллахда. Идалай гьейри Кьубахелилли, Ивановка ва Герайбейли хуьрера агропаркар арадал гьнда.

Дагьдин хуьрера

Республикадин дагьдин района, гьабурдукай яз Огуьзда хуьрер абад авуниз кьендаказ фикир гуьва. Эхиримжи йисара Кьарабулах, Якьублу хуьрера ийи мектебар, Бужакь хуьре дуктуррин амбулатория эцигнава. Исятда мад кьве мектеб эцигнава. Са йисан кьене 6 хуьре артезиандин кьуяр эгуьннава. Баш Дашагьыл ва Мухас хуьрер селлерикай хуьн патал бандар тьукьлуьрнава. 4 хуьр галкьурзавай Синжан-Хачмаз-Филдилли рехь гуьгуьна хтунва. Гила Мухас хуьруьн патав, Дашагьыл вацал электрикдин станция эцигнава.

Районда туризми кьвердавай вилек физва. 20-далай гьаф туризм меркезери ва 5 отелди Огуьздиз кьезвайбуьруз кьуллуьгьава. «Саф Тебият», «Огуьз», «Гьеланд» туризм меркезар туристрин рикл алай чьаьр я.

Дегьне вац ван алачиз авахьда.

Лезги халкьдин мисал

Гьар ктаб са вакьна я

2014-йис лезги келдайбуьр паталди кутугайди хьана. Вучиз лагьайтла алатай йисуз Азербайжанда, Дагьстанда ва Россияда чи чалаз, тарихдиз, медениятдиз, эдебиятдиз, адетриз, ацукьун-кьарагьуниз талукьарнавай 60-далай гьаф

ктабар чандай акьатна. Абурун кьадар гьикьван пара хьайитлани, келдайбуьр паталди гьар ктаб са вакьна я. Ингье мад са шумуд ктаб – са шумуд вакьна. Агьадихь чна алатай йисан эхирра басма хьайи са бязи ктабрикай чирвилер гуьва.

ЧЕХИ АЛИМДИЗ ГУЬМБЕТ

Мукьвара Магьачькалада урус члалал чапдай акуднавай «Гьасан Алкьадари. Демир, уьмуьр, кьвалах» ктаб акурла заз акьван хвехи хьана хьи... Авайвал лугьун, чи машгьур алим Агьед Агьасван «Мегьамед Ярагьви» (урус члалал) ктабидай алатайла, им чи сейли алмиркай кьхьенвай кьвед лагьай ктаб я заз келдайди хьиз икьван хуш жез. Ктаб кьхьенвайди шаир, кьхьираг, Гьасан Алкьадаридин музейдин директор Гьуьсейн Гьуьсейнов я. Ада са шумуд йисара зегьмет чулуна арадал гьанвай и кватгал кьетлен жуьрединди я. Сад лагьайди, ам вирюьр гьавурда акьадай ва михь члалал кьхьена. Кьвед лагьайди, икьван гагьди келдайбуьруз тийжир делирради девлетлу я. Пуд лагьайди, авторди чхеи алимдин уьмуьрдикайни ада кьилди акудай крарикай гьа девирдин вакьнайрихь галаз алакьалу яз ихтилагьава. Са гафни авачиз, адалай делирдин бинесал алаз чхеи тарихчи, шаир, филозоф, маарифчи Гьасан Алкьадаридин портрет тьукьлуьруз алакьнава.

Ктабдин марагьуьвал ана гьатнавай кьилерани хьсандиз кьагуьз жеза: «Дагьстандин имамрикай», «Суьругьун», «Алкьадаридин мектеб», «Алкьадари ва дагьвияр», «Гьасан эфендинди кьыани са тарс», «Мамнунан поэзия», «Гьасан Алкьадаридин весияр», «Несилар», «Алкьадаридин афоризмаьар, члалар, макьалаьар» ва мсб. Сифте яз Гь.Гьуьсейнова чхеи алимди Кьыблепатан Табасаранда набьвал авур инсанрикай, адан суьругьунда кьиле феий уьмуьрдикай, Дербендин, Астрахандин, Царицындин, Харь-

ковдин дустагьханаьира кьилел атай вакьнайрикай, шаирди суьругьундин вахтунда кьхей эсеррикай гегьендиз малумат гуьва. Ада ктабдай Урусатдин чара-чара вилаетриз суьругьун авунвай ва Гьасан Алкьадаридихь галаз алакьяр авай маса машгьур лезги алимрин тьварарни чир жезва. Абуьрукай Ахцегьай тир Малла Гьажи, Гьажи Малла Масуд, курхуьруьвни Шади Абдулазиз, ялахьви Малла Исмаил, мамрачви Мирзе Кьязанфер бег генани зурба алимар тир.

Авторди келзавайбуьруз Гьасан Алкьадаридин икьван гагьди чаз тийжир «Талхис ал-матлуб фи мушкилат малла Аийуб Гумуки» ктабидикай, гьакьни ада араб, фарс ва туьрк члаларал кьхьенвай эсеррикай цийи малуматар гуьва.

Ктабдин «Несилар» тьвар ганвай кьиле Гьасан Алкьадаридин несилдай тир 60-дав гагьна машгьур инсанрикай малуматар гьатнава. Абурун арада Гьасан Алкьадаридин рухьвайрикай машгьур тарихчи Абду-Али Гьасанов, кьилди урус пачагь III Александр хвейн хеуси кьертла кьуллуьгь авур Абумуслим Гьасанов, алимдин хтуприкай сейли композитор, кьведра ХСР-дин Гьукуматдин премия кьачур Готфрид (Жабраил) Гьасанов, вири

дуьньядиз сейли конструктор, вич СССР-дин Гьукуматдин ва Ленинан тьварунихь галай премияйриз лайихлу хьайи, Социализмдин Зегьметдин Игит, техникадин илимрин доктор, академик, адмирал Гьенрих (Исмаил) Гьасанов, хтулар патай мукьвал, тьвар-ван авай философ, Россиядин Философиядин Институтдин директор, академик Абдусалам Гьуьсейнов, Гь.Алкьадаридин птул, машгьур тарихчи, профессор Амри Шихсаидов, генерал Аслан Юсуфов ва масабур ава.

Ктабда ганвай шиклирини чпихь ялзава. Ина алимдин рухьвайрин ва рушарин шиклар, ада 1907-йисуз Бакуда кьиле феий алимрин форумда абуьрухь ва Гьажи Зейналаддин Тагьиевахь галаз санал ягьай шиклар, гьакьни алимдин стхадин, хтулрин ва птулрин шиклар гьатнава.

Са вахтунда чи машгьур алим, философиядин илимрин доктор Агьед Агьасва лагьанай: «Маса уьлквейра Гьасан Алкьадари хьтин чхеи алимар фадлай вири миллетдин дамахдиз элкьенва, абуьруз шегьеррин майданра гуьмбетар эцигнава, илимдинди медениятдин мескенриз абурун тьварар ганва, и ксарин ир кьокьан мектебра, институтра чирзава.» Гьайиф хьи, икьван гагьди Гьасан Алкьадари вич лайих тир дережеда рикел хканвач, я адаз гуьмбетарни кьажнавач. Ингье за фагьумзавайвал, Гьуьсейн Гьуьсейнов ктаб чхеи алимдиз кьажнавай сифте гуьмбетрикай сад я. Чаз гьа ихьтин ктабар кланзава.

Тамилла БЕКЕРОВА,
Дагьустан Республикадин
Дербент шегьер, муаллим

Сулейманан хци члалар

Вир дуьньядиз сейли шаир, XX виш йисан Гомер, лезги поэзиядин дамах Стлал Сулейманан шиьрар алатай асирдин 30-йисара СССР-дин вири халкьарин, Европадин халкьарин, кьитай, корея, монгол, вьетнам, япон халкьарин, са гафуналди, вишдалай гьаф халкьарин члалариз элкьуьрнай. И кар кьени давам жезва. Мисал яз мукьвара Россиядин Ярославль шегьерда урус члалал чапдай акуднавай «Цийи таржумаьар» ктаб кьалуриз жеза. Шиьрар урус члалал элкьуьрнавайди машгьур шаир Евгений Чеканов я. Адаз мукьуьвай куьмек гун патал Сулейманан шиьрар царба-цлар урус члалал филология-

дин илимрин доктор Фейзудин Нагьиева ва шаир Арбен Кьардаша элкьуьрнава. Ина абурун Стлал Сулеймананакай кьхьенвай макьалаьарни гьатнава. Урус члалал элкьуьрнавай шиьррик шаирди 1886-1937 йисара кьхьенвай хкянавай члалар акатнава. Ина сифте яз адан «Тават» шиьрин ганва. Шиьрар гьам лезги, гьамни урус члалал чапнава. Гьа и карди келдайбуьруз таржумаьарин еридикай веревирдер ийндай мумкинвал гуьва.

Авайвал лугьун хьи, Е.Чеканова чи чхеи шаирдин члалар гьаф рикл алаз, кьетлен пешекарвилелди,

Сулейманан руьгь хьена элкьуьрнава. «Дербент шегьердиз», «Билбил», «Кавхадиз», «Фехсияр», «Куьре-вийриз», «Кьафкьаз», «Дагьустан», «Судуьр», «Жеда кьван» хьтин шиьр-манакай кьхьенвай макьалаьарни гьатнава. Ина гьафни таржумаьар иллаки вини дережадинбуьр я. Гьаф шиьрар ктабдин тьварциьв кьадайвал, цийи таржумаьар я. Са гафни авачиз, и ктабди чи чхеи шаир мад гьилера урус келдайбуьрун рикел хкида, Сулейманан камаллу члалари абуьр гьейранарда.

Цийи ктабдин идея ганвайди «Евразия конгрессдин» кьил, шаир Мамед Халилов, проект кьилз акьудиз куьмекнавайди Васиф Гьасанова регьбервал гуьвай Ярославлдин лезги-милли автономия я.

А.САРДАРОВ,
Ярославль шегьер

Мад са монография

Алатай йисан эхирра Магьачькаладин «Лотос» чапнади филологиядин илимрин кандидат, шаир ва критик Халидин Элдорован «Алай аямдин лезги поэзиядин лирикадин жанраьар» (урус члалал) тьвар ганвай монография чапдай акьудна. «Миниапора», «Гьезел», «Элегия», «Сонет ва сонетрин тажар» хьтин кьилерикай ибарат тир и монографияда алатай асирдин 80-90-йисарин лезги поэзиядиз вил ветьезва ва винидихь кьалурнавай жанрайриз талукь эсеррикай веревирдер ийизва.

Ктабдин авторди чка атуьнвай чара-чара лезги шаиррин яратмишунриз кьимет гуьва ва и жанрайрай эсерар кьхьенвай ксари чи поэзия вилек тухуз куьмек ганвайди, адак лайихлу пай кутунвайди кьилди кьейд ийизва. Гьа са вахтунда лезги

поэзиядин вилек акьазнавай месэлайрикайни кьхьенва.

Ктабдин илимдин редактор Дагьустандин Гьукуматдин Университетдин профессор Гь.Гашаров, рецензентар филологиядин илимрин докторар, профессорар Кь.Акимов, Г.Алиева ва М.Юсуфов я.

К.МЕГЬАМЕДОВ,
Магьачькала шегьер

(Әел газетдин 2014-йисан
28-ноябрдин, 26-декабрдин ва
2015-йисан 30-январдин тилитра)

Аварандин кьал

Аварандал атайла Гирей пагь атлана амукьна. Ина жингиних чехи гьазурвилер акунвай. Хуьр галайних физвай рехь чка-чкадал акл хуьзвай хьб, гичничхиривайни элячлиз жечир. Санал кьачурла, 1500 кьван кас тфенградли хьсандиз таъминарнай. Патронрин кьитвални авачир. На лугьуди, ина лап чехи даяе кьиле фирвал я. Гирейан кьачагьрини чка кьуна, герек тир гьазурвилер акурдалай кьулухь Абдулманафа адахь ва Умалатахь галаз санал хуьр хуьникай мад гьилера веревирдерна.

Чара-чара хуьрерин агьалияр урус пачагьдин аксина кьарагьиз акур Кьафькьаздин сердерди абурун виллик пад кьун патал рекьер жагьурзавай. (Килиг: АКАК.Ф.2. Оп.4.Д.3). Кьвен-кьве Кьуба уезддин кьачагьрини кьеретлар кукварна кланзавай. Амма ада и карди агьалияр кьвалел кьарагьаруникай игьтияи ийизвай. Гьавилэй кьачагьрал садлагьана, агьалийрин гегьенни кьатари хабар кьадалди вегьена кланзавай. 1916-йисан октябрдин Кьубадин комендантдиз «кьачагьрини эхирдиз актата» лагьана эмир гайи сердерди и кар патал вичи ракурдай кьуватрилай гьейри, Баку губерниядинни са агьурдалай гьазф аскерар желбна. (Килиг: ЦГВИА. Ф.400. Оп.259/909. Д.43).

10-октябрдиз шейтандин экв ягьайла Кьубадай хтай кьве аваранвиди Абдулманафаз урусрин кьушунрикай малуматар агакьарна. Абуру лугьузвайвал, ина 5 агьзур кьван аскерар давдиз гьазур хьанвай. Душмандин планар, кьастар чинеба чириз алахьай и ксари лугьузвайвал, комендантди кьвед-пуд йикьалай Аварандал вегьин мумкин тир. Гьакни хьана.

Пуд югь алагьайла цавай аватайди хьиз, Аварандин кьлар урус кьушундиз ацана. Аскерар хуьруьз ахьайна виче кьведчад лагьай Абдулманафа сал руьштерани кваз абурун рекьер атланвай. Са шумуд сьятда кьиле феи жингина кьачагьриз гужар ийиз тахьай урус кьушун кьулухь чьугуниз мажбуур хьана. Аскеривай даркалда чпихь галаз женг чьугур кьачагьяр элкьуьрна кььа хьанач. Гьавилэй абур кьезил тулар кардик кутуна. Картедин цу са шумуд кьачагьр кьам-шам авуна. Аскериз кьачагьрини кьеретлар катзавай ийиз хьиз хьана. Абуру лезгийрал вегьейла, садлагьана кьарагьай тьурфан хьиз, кьачагьри аскериз басрух гана. Цудралди урус аскерар хураваз феи кьачагьри комендантдин кьушун кьвед лагьай гьилера кьулухь чьугуниз мажбуурна. Абдулманафа и агалкьун мягькемарун патал душмандиз клун ягьун кьетна. Яни, клун хьиз вилликай пачагьдин кьушундин кьене гьахьна, чапхунчияр кьвалалай кламуз вегьин. Рекьин са пад кьваларни кьалин тамар тир ва чпиз басрух гайила аскерни кланзин-чкланз кламуз хьадарзавай. Гьа ик, цудралди аскерар кламуз аватиз гьелек хьана. Амма кьачагьяр тупун гьуллейр галукуьдай чкадиз агакьайла тупари абурун кьилел цай кьурна. Гьакл ятлани лезгийри кьулухь чьугунач. Абурук аькьван жинчилин руьгь акагнавай хьб, са бязибурун тан аскерин жидайри тьектвек ийизвайтлани, виллик физ, эхир нефесдалди мад са душман рекьиз алахьзавай.

Викьегьдаказ женг чьугвазвай кьачагьрихь галаз ягь-ягьунар кьиле тухун кьвердавай гьазф четин жезвай. Гьавилэй комендантди кьушун кьулухь чьугуна. Са йикьан кьене аскерикай кьенвайбурун ва чпел залан хирер хьнвайбурун кьадар 200-дав агакьнавай. (Килиг: ЦГВИА. Ф.400.

Оп. 259/909. Д.43). Капитан Смирнова «и рекьелди хуьруьз гахьун мумкин туш ва чи гьазф аскерар телеф жед» лугьузвайтлани, комендантди адахь яб акалзавачир. «Чахь кьуватар пара ава, кьчагьривай яргьалди таб гуз жедач», - лугьузвай ада. Ингье ам кьчагьрини пландикай хабарсуз тир.

Абдулманафа, Гирея ва Умалата санал тьукьурнавай пландив кьадайвал, сифте женгера душман кьчагьри анжах вилликай басрух гузвайдан чалахьарна кланзавай. Ихьтин басрухдин виллик пад тупарив кьурла аскериз виллик фидай мумкинвал жедай. Комендант чалахь хьанвай ва кьчагьри маса патахьай басрух гуникай ада фикрини ийизвачир. Кьвед лагьай юкьузни женг гьа ик давам хьхьана. Аскерар кьве верс кьван виллик фена. Хуьруьз агакьиз пуд-кьуд верс амаз абур чинеба рехь атлана акьвазнавай кьчагьрини хура гьатна. Лезгийри кьве патахьайни рехь кьевирнавай. Са кьеретди тама тарарин далладихь акьвазна тфенгар урусрал тьукьурнавай. Аскериз са легьзед виллик цар кларна арадай акьатиз клан хьана. Абуру басрух гун кьумани, кьчагьри рекьиз сел хьиз кьванер авадарна. Кьанай балклар гьанай гьуз кламуз аватна. Акьатай вагьши ванери муькуь аскерар чаш туна. Идакди менфят кьачур кьчагьри абурал марф хьиз гуьллейр кьурна.

Кьизгьин женгера цудралди аскерар телеф хьана. Ик жедайди гич акьулдизни татай комендант пехьи

кьуна викьегьдаказ аскерал гьужумзавай. Кьуд йикьан кьене вичин кьушундин са пай кьадарай комендант эхир пехир хьана аскерарни галаз Кьубадиз хьфена. Им чехи безбурчивал тир. Кенефдин кьил кьадарнавай комендантди Абдулманаф арадай акьудун патал маса рекьер жагьурзавай. Гила адаз кьчагьрилай масакла кьисас кьачуз кланзавай.

Масакла кьисас

Комендантди вичин гьилибанрикай кьве касдиз эверна лагьана: «Тядиз Абдулманаф чидай са кас жагьура. Ам кьчагьдин геле гьатрай. Вич гьуьрчехьан хьиз кьелемдиз гана, Абдулманафан фир-тефир чиррай. Гьиле макьам гьатай кьумани кьчагь гьуьле гана кьирай. Шунгьаран ва кьиадикай хабардар тир гьилибанри адан стха Шагьвар жагьурна. Фадлай вичин стхадин кьисас кьахчуз кланзавай Шагьвара комендантди цуд агьзур пул, са балклар ва са тфенгини пишкеш гуда лагьайла гьасьтда разивал гана.

Гьилибанри кас комендантдин кьилий гьайила ада лагьана:

- Зи стха клурвийри кьван гана кьена. Абдулманафа адан кьилел гьайи мусибат за садрани рикелай ракурдач. Кьчагьри чи мал-кьура тарашна, чи намусдик хькьурна. Ам жуван гьилералди рекьин тавуртла, зи риклин цай рекьилдач. Гила за адаз чирда: фасикь зи стха яни, я тахьайтла гьам вич.

Шагьваран рикл ацанваз акур комендантди гьасьтда адан цал нафт илична: - Вуна дуьз лугьузвайди я, жуван стхадин кьисас кьахчун тавуртла, вун итин гьуьрчехьан гьахьсузвилкай хуш кьезвач. Ада ви стхадин кьилел гьайи мусибат инсанвилли кьадайди туш. Жуван патай за ваз гьар жуьредин кьумекар гуда. И кьилий вуна са балклар, са тфенг ва вад агьзур манат пул кьачуда. Ингье вавай а фасикь терг ийиз хьайитла, за амай пул ваз кьведра артух гуда.

«Зи кали хана» лагьана фикрай хаин комендантдин шартлар рази хьана ва гьа йикьалай кегьер балклардаллаз Абдулманафан геле гьатиз алахьна. Ада вич кьариб кас хьиз кьелемдиз гуз, гьуьрч ягьз, вичи ягьай гьуьрчерилай хуьруьнвийриз гуз, гьиле макьам гьатун гьузетзавай. Ада вич рикл михь, гьил ахьа кьалуьриз, чка чими ийизвай. Гьа ик, кьве варз алатна. Эхирни ам са аваранвидивай Абдулманафан чка чириз алахьна. Амма аваранвиди кьчагьдин чка лагьанач. Са вахтар алагьайла Шагьвар мад гьилера адав агатна:

- Я стха, вуна заз вучиз кьумек гузвач? Заз Абдулманаф акьваз кланзавай эхир.

- Вучзава вуна Абдулманафакай? - жузуна аваранвиди.

Шагьвара фагьридаказ лагьана: - Ваз вуч аватла чидани стха, зун кьариб кас я. Ик гьикьван гагьди чуьллера кьекьвен? Я захь кьвал-югь авач, яни хайибуз. Гьавилэй заз Абдулманафахь галаз санал кьчагьвал ийиз кланзава. Залай душман пелелай ягьз алакьва. Икьван гагьди зи хурукай са гьуьрчни хьатгайди туш, душмандивайни хьатиз жеч.

Шагьвар акьван кузни-хькьуз рахазвай хьб, аваранви адан чалахь хьана. «Кьумекда за ваз, - лагьана касдиз. - Ада гьар йисуз вичин чехи буба рагьметдиз феи юкьуз адан сурал атана дуьа клелзавайди я. Кьад йикьалай гьа юьгь алуькда. Гьа чьавуз ваз Абдулманафини акьвад».

Гила Шагьвара кьчагьдин чехи бубадин твар, адан сур алай чка чирна кланзавай. Адан кьилиз са маса фикр атанвай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ
(Гуьь ам)

Виридалайни чехи
алакьун инсан хьун я.

Лезги халкьдин
мисал

Цийивилер

www.samurpress.net

Чехи эцигунар

Шазан йис чи республика патал чехи эцигунрин йис хьана. Бакуда цемент гьасилдай, гьимияр расдай, асфальт гьазурдай заводар,

цийи аэровокзалдин комплекс, Милли Консерваториядин алава корпус, АМИАдин Меркездиз Кьабханадин, Милли Энциклопедиядин дараматар, гьакни шумудни са маса чехи дараматар эцигна.

Нахчиван, Генже ва Сумгаит шегьеррани цийи карханаар эцигна кардик кутуна. Районра лугьуз тежедай кьван чехи эцигунар кьиле тухвана. Гьабурукай яз Агьлашда кардик кутур кьве завод, Исмаиллыда ва Ленкоранда эцигай фан заводар, Кьебеле райондин «Туфан» ял ягьидай комплексдин сад лагьай этап, отелрини комплекс, Шемкирда эцигай электрикдин станция, гьакни чара-чара районра кардик кутур цийи мектебар, азарханаар, клубар мисал аз кьалуриз жед. Тек са йисан кьене республикада 50-далай гьазф мектебар эцигна.

Алай йисуз республикада чехи эцигунрин кьадар генаи пара жед. Агьалийрин сагьламвал хуьн патал карханаар эцигда, цийи паркар кутада, спортдин дараматар, клубар эцигда.

Агалкьунрин йис

Алатай йис Кьлар райондин эцигунрин, туризм виллик тухунин, рекьер ва канализация патал гунгар гуьгуьна тхунин йис хьиз рикел аламуькьда. Атлухан, Кьуьуба, Уьнуьгьуба, Агьа Манкьулидхуьр хьтин хуьрера цийи мектебар эцигна. Исатда Гьил ва Бедиркеле хуьрера мектебар эцигун давамарзава. Алай вахтунда 12 агьзур агьалийри менфят кьачуна кланзавай Кьлар-Манкьулидхуьр-Кьуьуьуба рехь акьудзава.

2014-йисуз Самур посёлкдиз, Цийи Тигьиржал, Кьуьлар, Кьлуьбуа хуьрериз, гьакни Манкьулидхуьруьн 3 цийи масивдиз газ чьугуна. Исатда Цийихуьр, Стлуьуба ва Эчлехуьруба хуьрериз газ чьугуна.

Кьлар шегьердани гегьеншидиз абавдвилерин крар кьилиз акьудзава. Шаз шегьердин 5 цийи масивдиз хьвадай цин линияр тухвана ва чиркер ракурдан патал гунгар гуьгуьна тхуна. Гила шегьердин кьилин куьнейра и крар кьиле тухуьза. Ина эцигунрин кьадарни кьвердавай пара жезва.

Фильм чьугуна

Азербайжандин урус ижмадин Тьлабуналди Москва Гьукуматдин кьесепатан алакьайрин департаментди ва Азербайжан Республикадин патав

гьай гьукуматдин тушир тешкилатриз гьукуматдин патай кьумек гузвай советди «Азербайжандин урусар» твар ганвай, делилрал бинелу фильм арадал гьанва. И фильмда урусар азербайжандиз гьикл куьч хьанатла, абур республикадин уьмуьрда гьихьтин роль кьуьгванатла, алай вахтунда урусар ина гьикл яшамни жезватла авайвал кьалверзава. Фильмдин режиссер Жавид Имаммуьддиз, сценаридин автор республикадин урусрин ижмадин кьил, Милли Межлисин депутат Михал Забел я.

Azərbaycanın ləzgi şairləri

LƏZGİ ƏHMƏDİN DEYİŞMƏLƏRİ

Ləzgi xalqının qədim və zəngin ədəbiyyatı vardır. Sədrəddin Süleyman Əl-Ləzgi, Musa ibn əl-Ləzgi, Kürə Məlik, Miqrəğ Qəmar, Kücxür Səid, Yetim Emin, Həsən Alqadəri, Aşıq Süyüün, Əlibəy Fətahov, Süleyman Stalski, Xürüq Tahir, Şah-Əmir Muradov, Qiyas Məcidov, Rasim Hacı kimi ləzgi şairləri və yazıçıları dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə qiymətli incilər vermişlər. Belə zəngin ədəbiyyatın yaranmasında Dağıstan ləzgiləri ilə yanaşı, Azərbaycan ləzgilərinin də böyük əməyi olmuşdur.

İndiyədək bizə respublikamızda XII-XX əsrlərdə yazıb-yaratmış 170-dən çox şair və yazıçının adı məlumdur. Onlardan 160-nın əsərlərindən nümunələr gəlib bizə çatmış, onların bir qismi nəşr edilmişdir.

XII-XIII əsrlərdə yaşamış Stur Dalah, XIII-XIV əsrlərin şairi Əbdülrəşid Müşkürvi, XVI əsrdə yazıb-yaratmış İbrahim Müşkürvi və Əkbər Müşkürvi, XIX-XX əsrlərin ləzgi poeziyasının görkəmli nümayəndələri Ləzgi Əhməd, Əmirəli Tihircəli, Aşıq Yəhya, Kasıb Abdullah, Əmiraslan Ganidin, Nürəddin Şərifov, Ləzgi Nemət, Zabit Rizvanov, Bayram Səlimov, Asəf Mehman kimi tanınmış söz ustaları öz əsərləri ilə ləzgi ədəbiyyatını zənginləşdirmişlər.

Azərbaycanın ləzgi şairlərinin yaradıcılığını araşdıran tədqiqatçılar belə bir yekdil fikirdədirlər ki, müxtəlif dövrlərdə yaşayıb-yaratmış bu qələm sahibləri öz əsərlərini təkcə ləzgi dilində deyil, həmçinin azərbaycan dilində də qələmə almışlar. Bir sıra sənətkarlar isə ərəb və fars dillərində də qələmlərini sinamış və həmin dillərdə maraqlı əsərlər ərsəyə gətirmişlər. Buna misal olaraq əslən Qusar rayonunun Urva kəndindən olan, əsərlərini dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazmış, həm ləzgi, həm də Azərbaycan ədəbiyyatında üstad sənətkar kimi tanınmış Ləzgi Əhmədi göstərmək olar.

Filologiya elmləri doktoru Mövlud Yərhəmədovun 1985-ci ildə Bakıda nəşr etdiyi "Azərbaycan-Dağıstan ədəbi əlaqələri tarixində" kitabında qeyd olunduğu kimi, Ləzgi Əhməd nəinki Azərbaycan, eləcə də onun hüddətlərindən uzaqlarda da üstad sənətkar kimi tanınmışdır. Onun Azərbaycan aşıq sənətinin görkəmli nümayəndəsi Xəstə Qasımın müasiri və yaxın dostu olması ilə bağlı bir sıra dəlillər vardır. Ümumiyyətlə, Xəstə Qasımın Ləzgi Əhmədin adları Azərbaycan və Dağıstan xalqları arasında dostluq və qardaşlıq rəmzi olmuşdur. Azərbaycan və Dağıstan aşıq yaradıcılığı məktəblərinin görkəmli nümayəndəsi sayılan, məclislərin, el şənliklərinin yaraşığı olan Ləzgi Əhmədin Xəstə Qasımın dəyişmələri məşhurdur. Bu dəyişmələrdə hər iki xalq sənətkarının gözəl təbi, söz oynatmaq bacarığı, işlətdikləri qafiyə və təşbehlərin gözəlliyi və mənalılığı diqqəti cəlb edir. Ləzgi

Əhmədin əsərlərindən nümunələr bir sıra cümlələrdə saxlanılır. Sənətkarın azərbaycanca yazdığı qoşma, gəraylı, mükəmməs və təcnislərdə onun bu dili necə mükəmməl bildiyi üzə çıxır.

İki məşhur şairin dəyişməsi haqqında ilk məlumatlara 1894-cü ildə Tiflisdə rus dilində nəşr olunmuş "Qafqazın vilayətləri və tayfaları haqqında məcmu"da rast gəlinir. 1911-ci ildə çap olunmuş aşıq Sumbatın "Gözəlləməsi"ndə isə Ləzgi Əhməd Xəstə Qasımın bir neçə dəyişməsi verilmişdir. XX əsrin 30-cu illərindən başlayaraq Azərbaycanın S.Mümtaz, H.Əlizadə, H.Araslı, F.Qasımzadə, M.Təhmasib kimi tədqiqatçıları bu iki aşığın irsini araşdırmış, onların dəyişmələri haqqında oxuculara maraqlı məlumatlar vermişlər. 1937-ci ildə Bakıda işıq üzü görmüş "El şairləri" və "Aşıqlar" kitablarında bu aşıqların bir neçə dəyişməsi çap olunmuşdur.

Dağıstanda da Ləzgi Əhmədlə bağlı geniş araşdırmalar aparılmışdır. Onun bir sıra şeirlərinin xalqdan toplanaraq sənədləşdirilməsində ləzgi şairlərindən Məhəmməd Quruşlunun və Qasım Fətəliyevin xidmətləri böyükdür. Tanınmış ləzgi alimi Hacı Qaşarovun şairin irsinin öyrənilməsinə müstəsna rolu vardır.

Bəzi alimlərin qeyd etdikləri kimi, əslində bu dəyişmələrdə heç biri qalib gəlməmişdir. Onlar dost olmuş və bu dostluğu ömürlərinin axırına kimi qoruyub saxlaya bilməmişlər.

Oxucularımıza Ləzgi Əhmədlə Xəstə Qasımın 4 dəyişməsinə təqdim edirik.

Sədaqət KƏRİMOVA

LƏZGİ ƏHMƏDLƏ XƏSTƏ QASIMIN DEYİŞMƏLƏRİ

1-ci dəyişmə

Ləzgi Əhməd:

Səndən xəbər alım, ay Dədə Qasım,
O nədir ki, bu dünyanı gəzər hey?
Nə kağızdır mürəkkəbsiz yazılar,
Nə qələmdir bu dəftəri yazar hey?

Xəstə Qasım:

A! cavabın deyim, ay Ləzgi Əhməd,
Aydır, gündür bu dünyanı gəzər hey!
Könül kağız, mürəkkəbsiz yazılar,
Dil qələmdir, bu dəftəri yazar hey!

Ləzgi Əhməd:

O nədir ki, heç gəlmədi imana?
O kimdir ki, heç düşmədi gümana?
O kimdir ki, qəsd eylədi insana?
O kimdir ki, oldu candan bezar hey!

Xəstə Qasım:

O seytandır, heç gəlmədi imana,
O münkirdir, heç düşmədi gümana,
Əzrayıldır, qəsd eylədi insana,
Əyubudur ki, oldu candan bezar hey!

Ləzgi Əhməd:

O nədir ki, silinməzdir qarası?
O nədir ki, heç olmadı çarası?
O nədir ki, yerlə göyün arası?
Ləzgi Əhməd bu dəftəri yazar hey!

Xəstə Qasım:

O ürəkdir, silinməzdir qarası,
O ölümdür, heç olmadı çarası,
190 min ildir yer-göy arası,
Xəstə Qasım o dəftəri pozar hey!

2-ci dəyişmə

Ləzgi Əhməd:

Səndən xəbər alım, ay Dədə Qasım,
O nədir ki, dürlü-dürlü hali var?
Nədən xəlx olundu ərşin arğacı?
O nədir ki, toxunmamış xali var?

Xəstə Qasım:

Səno cavab verim, ay Ləzgi Əhməd,
Bahardır ki, dürlü-dürlü hali var,
Nurdan xəlx olundu ərşin arğacı,
O buluddur, toxunmamış xali var.

Ləzgi Əhməd:

O nədir ki, dayanıbdır dayaqsız?
O nədir ki, boyanıbdır boyaqsız?
Q nədir ki, doğar əlsiz, ayaqsız?
Uç ay keçər, ayağı var, əli var?

Xəstə Qasım:

Göy bir çadır, dayanıbdır dayaqsız,
Ayla gündür boyanıbdır boyaqsız,
Qırbağadır, doğar əlsiz, ayaqsız,
Uç ay keçər, ayağı var, əli var.

Ləzgi Əhməd:

Ləzgi Əhməd deyər: gələr, dalalar,
Nə qumaşdır, satan olmaz alalar,
O nədir ki, dimdiyindən balalar?
O nədir ki, qanadında xali var?

Xəstə Qasım:

Xəstə Qasım deyər: yaşdır, dalalar,
O ağıldır, satan olmaz alalar,
O buğdadır, dimdiyindən balalar,
Kəpənəkdir, qanadında xali var.

3-cü dəyişmə

Ləzgi Əhməd:

Səndən xəbər alım, ay Dədə Qasım,
Kim xəta eylədi, qaldı üstə suç?
Kim kimə buyurub, kimdən götürdi,
Necə yaşındaydı qurban gələn qoç?

Xəstə Qasım:

Səno cavab verim, ay Ləzgi Əhməd,
Qabil xəta etdi, qaldı üstə suç,
Cəbrayıldı İsmayla götürdi,
Yetmiş yaşındaydı qurban gələn qoç.

Ləzgi Əhməd:

Nə quşdu ildə bir yumurta salar?
Onun yumurtası nə üstə qalar?
Hansı ölən zaman hansı sağalar?
Ona kimlər deyər, dur, buradan uç?

Xəstə Qasım:

Simurg quş ildə bir yumurta salar,
Onun yumurtası qar üstə qalar,
Ana ölən zaman bala sağalar,
Cəbrayıl der ona: dur, buradan uç.

Ləzgi Əhməd:

Ləzgi Əhməd, heç vəsfəndən doymazlar,
O nədir ki, götürürlər, qoymazlar?
Kimlərdir ki, məzari yox, yumazlar,
Bu nə qonhaqondur, ölüm köçkəkç?

Xəstə Qasım:

Xəstə Qasım, heç vəsfəndən doymazlar,
O ölüdür, götürürlər, qoymazlar,
Atəsporəstin, məzari yox, yumazlar,
Dünya qonhaqondur, ölüm köçkəkç.

4-cü dəyişmə

Xəstə Qasım:

O kimdir ki, otuzunda cavandır,
On beşində qocalanı, uludur,
O nədir ki, dili ayrı, sözü bir,
O hansı dərşadı, içi doludur?

Ləzgi Əhməd:

O aydır ki, otuzunda cavandır,
On beşində qocalanı, uludur,
O qələmdir, dili ayrı, sözü bir,
Elm dərşası hər dərşadan doludur.

Xəstə Qasım:

O nədir ki, qışda dağlar bürünür,
O nədir ki, əl dayamışlı hörlüdür,
O nədir ki, insana qərz verilir,
O nədir ki, o da onun quludur?

Ləzgi Əhməd:

O qardır ki, qışda dağlar bürünür,
O könüldür, məhəbbətlə hörlüdür,
Ömürdür ki, insana qərz verilir,
O ilqardır, iman onun quludur.

Xəstə Qasım:

O nədir ki, haq yanında nahaqdır,
O nədir ki, yerə, göyə dayağdır,
O kimdir ki, yatmayıbdır, oyaqdır,
Xəstə Qasım hər elmdən halıdır?

Ləzgi Əhməd:

Böhtan sözdür, haq yanında nahaqdır,
Haqq nəzəri yerə, göyə dayağdır,
Haqq özüdür, yatmayıbdır, oyaqdır,
Bu sirlərdən Ləzgi Əhməd halıdır.

Цлувад йисан агалкьунар

Шувад йис я Кьебеле йингин камаралди вилик физ. И вахтунда ам акьван дегши хьанва хьи, виликан шегьер чир хьезмач. Гила Кьебеле чьехи эцигунрин майдандиз элкьвенва. Исятда ина Футболдин Академиядин ва стадионрин комплексдин, кьве муькьуьн, «Акьвапарк» ял ягьидай меркездин, «Туфандагь» комплексдин, кьве чьехи отелдин, Ногьур вирин патав гьвай отелрин комплексдин, балкларин спорт патал меркездин, чара-чара идараяр патал дараматрин эцигунар давамарзава.

2013-йисуз Кьебеле СНГ-дин уьлквейрин «Медениятдин меркез», 2014-йисуз «Азербайжандин риваятрин меркез» тирди малумарна. Ина гьар йисуз виридуьньядин муьзикадан фестивал кьиле физва. Фестивалра Россиядин, Турькиядин, Америкадин, Африкадин, Израилдин, Австриядин, Украинадин, Канададин, Кореядин ва маса уьлквейрин пешекарри иштиракзава. Алай йисуз Кьебеледа мад са шумуд чьехи мярекат кьиле тухуда.

Dağıstan zərb-məsəlləri

- Arif adama imkan ver ki, daha ağıllı olsun.
- Əgər dostun varsa onlara tez-tez get, yoxsa evinin yolunda ot bitər.
- Məşə sakit olanda elə bilmə boşdur, bəlkə orada pələng yatıb.
- Allah istəyi birinə verir, aşı o birinə.
- Adamın boğazı ona görə dardır ki, ağzından sözü tez çıxarmasın.
- Davasız toy ola bilməz.
- Yolda şəm yandıqının kora nə faydası var?
- Əgər həqiqəti danışmaq istəyirsən, həmişə dalışmaq üçün hazır ol!
- Ağ pulu qara gün üçün yığırlar.

ЧИ ДАМАХ

Чи даглар хьтин такабурлу инсан! Илимдин куклушар рам авур лезги дишегъли! Чи члалан илимда дагъ хьиз хкаж хьайи Фаида Гъаниева. Адан илимдин кваллахрикай члалан пешекарри гьикъван риклиз хуш гафар лагъанва. Гьикъван клевера гьатнатлани четинвилериз муьтубуьгъ тахьай, вичин мураддив агакъун патал датлана женг чугур женгчи хьиз чида чаз Фаида ханум. «Лезги члалан Чепер нугъат» темадай диссертациядин кваллах пуд йисан къене кхьена куьтягънатлани адаз манийвилер гзаф хьанай. Эхирни ада 1980-йисуз Тифлиса кандидатвилдин диссертация хьенай. 2005-йисуз Москвада Россиядин Илимрин Академиядин члаларин институтда диссертация хьена филологиядин илимрин докторвилдин твар къачунай. Адан 100-дав агакъна илимдин макъалаяр, са шумуд ктаб акъатнава. Лезги члалан нугъатар, майишатдин лексика чирунин, хиналугъ члаланни урус члалан гафарган туькьурунин рекъай Ф.Гъаниевади иллаки члехи зегъметар чугуна.

Инсан хьизни адан тай авач. Акъван рикл ахьа, мугъманперес я хьи... Адан умун къилихри вири гьейранарда. Адахъ галаз ихтилат авурла вири лезги халкъ акурди хьиз жеда ваз. Виридаз чешне я, гьар са лезгин дамах я Фаида ханум.

Лезгинский ковровый рынок в Гяндже (Азербайджан). Конец 19-го века

Л. Н. Толстой кхьей лезги халкъдин мисалар

Л. Н. Толстой Дагъустандин халкъарин медин яратмишунриз члехи къимет ганай. Лезгийрин, аваррин, лакрин ва маса халкъарин къисаяр, мисалар, манияр ада дериндай чирнай ва дагъвийриз бахшнавай вичин яратмишунра абурукай зурба устадивиледи менфат къачунай.

(У. Далгатан «Л. Толстой ва Дагъустан» ктабдай)

- Раб кутуна, риб хкудиз кланзава.
- Эй, чинеруг, вуна жув чурун верч хьиз къалурмир.
- Элягъиз тежедайда зурба къван къачуда.
- Са гъиле кве къарпуз къаз жедач.
- Медин хер яракъдин хирелайни пис я.
- Юлдашдив туьквейла, рекъе рикл архайин жеда.
- Къенин югъ пакадин йикъалай хийирлу я.
- Туьн жагъин тийидай чкада гишин я лугъумир.
- Балкдан пурари, къушун амалдарвили хуьда.
- Угъридин гуж артух хьайитла, чуьнуьххай шейэрин неси беябур жеда.

ДУЬНЬЯД КРАР

Антарктидадин яд

Кве дуйньядин вилик хьвадай цин месэла хцидаказ акъвазнава. Дегъ члавара лагъай «яд уьмуьв я» гафар гьакъикъатдиз элкъвезва. Алимри лугъувайвал, чи планетда хьвадай яд лап тлимил ама. Са бязи уьлквейри къецепатай гьизвай целди къил хуьзва. Исаятда 250 миллион агъалийриз хьвадай яд агакъзавач. 2025-йисуз дуйньядин агъалийрин пудакай кве пай хьвадай яд авачиз амуькда.

Икьван кар алай месэла гьикл гьялда? Шумуд йисан я алимри хьвадай цихъ авсиятда чпин фикирар ачухариз. 1998-йисан августдиз Лондонда чап жезвай «Акво» журналдиз макъала акъудай лезги алим Гьамид Халидовани и месэладикай хьенай. Ада ихьтин теклиф ганай: «Агъалияр хьвадай цивди таъминарун патал айсбергрикай менфат къачуна кланзава».

Алай вахтунда и теклифдикай гегьеншдиз веревирдер ийизва. Антарктидадай мурклар ялна уьлквейар цивди таъминарун са акъван регъят кар туш. Ятлани акъудли къатудай маса рехъ авач. Са бязи алимри и карди экологиядин мусибатар арадал гъун мумкин я лугъузва. Ингъе маса пешекарри Антарктидадин, Гренландиядин, Аляскадин мурклар гьикъван ялайтлани куьтягъ жедайди туш лугъузва.

Са инсандиз са юкьуз 2,5 литр хьвадай яд герек тирди фикирда къуртла, са йисуз дуйньядин агъалийриз са миллиард тон мурк лазим къведа. Им Антарктидадин са кубкилометр мурк я. Абурун къадар лагъайтла, агъзур кубкилометралди я, гьатта гьисабна куьтягъиз жедай къван туш. Ина триллион тонаралди мурк ава. Муркдан къатарин къалинвал 4 км, цин кланик галай паюнин къалинвал 2 километр я. Гьа са вахтунда цийи къатарни арадиз къвезва.

Мурклар ялна, гьар са уьлкведа къилди абур цурурдай чкаяр туькьурна кланзава. Инай гунгаррив яд клани патахъ тухуз жеда. Мураддив агакъун патал къилди 40-50 тон мурк ялдай гимияр расна кланзава. Антарктидадай мурк йисан гьар са вахтунда ялиз жеда. Муркдин яд гьам хийирлу я, гьамни ужуз арадиз къведа, лугъузва алимри.

Живедин кас

На лугъумир, Шалбуз ва Базардуьзи дагъларани живедин инсанар ава къван. Сад лагъай гьилера ина живедин кас 1981-йисан июлдин вапра ахцегъвидиз акунай. Хипер хуьзвай Т.Гъайбатов са къайи булахдал ацукъна фу гьурдалай къулуьх инал ахвариз фенай. Ахварай аватайла адаз кичле ханай. Адалай 150 метрдин мензилда кве метридай са тлимил къакъан буй авай, гьилер са тлимил инсанринбурулай

яргъи тир, бедендал ва чинал михекни лаз какахъай члар алай живедин инсан акъвазнавай. Ада ахцегъвидик къанчир.

И вакъиндилай кьуйьд йис алатайла ахцегъви кас кве хуьруьвнини галаз сейрдив Базардуьзи дагъдин а патахъ фенай. Лапагар хуьзвай чубанрин патавай хквейайла абуруз сал жигъирда живедин кас акунай. Ада и гьилерани инсанрик къанч.

Гьа и вакъайрилай къулуьх Т.Гъайбатова «Лезги газетдин» 1992-йисан 1-февралдин тилигдиз «Живедин инсандикай» твар ганвай макъала акъудна.

Мукъвара мад гьилера Шалбуз дагъда живедин инсан ава лагъана ванер акъатнава. Садбур члалахъ я, садбуру жеч лугъузва. Гьар гьикл ятлани, гьикъван вахтар я Урусатдин алимар Сибирда живедин инсанрихъ гелкъвез. Белки абур Шалбуз ва Базардуьзи дагъларани ава жал...

Ягуб Махмудов: «Армянам не удастся вбить клин между азербайджанцами и лезгинами»

Недавно один из сайтов армянского агитпропа - www.papogama.am, а вслед за ним и другие сайты Армении выставили «новость» о том, что директор Института истории НАНА имени А.Бакиханова, член-корреспондент

НАНА, депутат Ягуб Махмудов заявил, что «не считает нужным хвалить лезгин, ибо во время Второй мировой войны многие из них перешли на сторону фашистов». Сайт пишет, что такое высказывание якобы содержится в интервью ученого азербайджанскому информационному агентству АПА.

В связи с этой грязной инсинуацией директор Института истории Ягуб Махмудов выступил с заявлением для прессы: «...Хочу заявить, что рассматривая население Азербайджана как букет из 1001 душистого цветка. Отдельно взятый какой-то цветочек из них не может отобразить историю страны. В формировании азербайджанского народа, наряду с тюркским этносом, сыгравшим в этом важную роль, аварцы, лезгины, талыши, таты, кризы, будухи и другие этносы, проживающие на территории страны, в славной истории азербайджанского народа сыграли почетную роль и всегда были рядом с титульной нацией.

Предки этих этносов участвовали в борьбе против геноцида армянских палачей в отношении мусульман Азербайджана. Как историк я прекрасно осведомлен о том, как наши лезгинские братья в Ганлы дере («Кровавое ущелье») возле селения Дигах, расположенного между Гусаром и Губой, дали по шее армянским бандитам Амазаса, которые были вынуждены повернуть обратно.

«Кровавое ущелье» наглядно доказывает, что армянские националисты - враги не только азербайджанцев, но и лезгин и других мусульманских народов. Также напоминая, что при активном участии Гаджи Зейналабдина Тагиева имам Готцинский, один из руководителей народного движения Дагестана, со своим отрядом в 300-500 бойцов из Дагестана верхом дошел до Баладжара, чтобы помочь своим братьям-мусульманам в Баку - как азербайджанским туркам, так и лезгинам, находящимся в трудном положении. Кстати, в Баку было убито много лезгин, которые трудились на ткацком комбинате Гаджи Зейналабдина Тагиева. Армяне убивали и татов, и татар, и аварцев, и талышей в Лянжаранском регионе, изверги не спрашивали паспорта, не интересовались национальностью убиваемых мусульман, ибо им нужна была земля, освобожденная от проживающих на ней жителей...

...Нам, мусульманским народам Азербайджана, нечего делить, и религия Аллаха всегда объединял народы Кавказа. Мы всегда вместе боролись, как это было при шейхе Шамиле. Мы во всех уголках страны провели соответствующие научные конференции, и членов Ученого совета института дружелюбно встречали как в самом Гусаре, так и в селении Хазры, побывали мы и в Аныхе, у подножия Шахдага, нам также были рады аварские братья Балакенского района. Дешевыми провокациями армянам не удастся вбить клин между азербайджанцами и лезгинами», - отметил ученый.

(Сокращенно)

Бакинский рабочий, 25 февраля 2015 г.

Язык есть вековой
труд целого поколения.

В.Даль

ПЕЛАСГИ

В древности Балканский полуостров был населен народами, которых постепенно вытеснили греки, построившие одну из самых известных древних цивилизаций. Тех, кто жил на этих землях прежде, греки называли общим именем - пеласги. История сохранила о них не так уж много сведений.

Искать исчезнувших пеласгов лучше всего начинать с произведений великого древнегреческого

поэта Гомера - «Илиады» и «Одиссеи». Он жил в то время, когда далекое прошлое Эллады еще не успело окончательно «остыть». И кое-что о пеласагах уму было известно. Они, как знал поэт, были союзниками троянцев во время знаменитой войны, разразившейся из-за красавицы Елены. Столицей пеласгов был город под названием Ларисса.

Городов с такими названиями в Греции несколько. Ларисса, родом из которой был военачальник пеласгов Гиппофой, находилась, где-то в Фессалии. То есть на северо-востоке Греции, на берегу Эгейского моря. Как и упомянутый Гомером пеласгийский город Аргос. Недалеко от Фессалии, в соседнем Эпире находилось знаменитое святилище Зевса, известного как Зевс Пеласгийский. Именно Эпир многие считают прародиной пеласгов. Оттуда они расселились по всему Балканскому полуострову, а потом были изгнаны и ассимилированы ахеями - древними греками.

По другой версии, древней родины пеласгов была Аркадия, расположенная в центре Пелопоннеса. Именно там появился на свет царь Пеласг, потомки которого правили Аркадией. Некоторые греческие поэты вообще считали Пеласага первым человеком, которого родила сама Земля. Под властью Пеласага была вся восточная Греция. Сначала его страна называлась Пеласгией, а потом получила название Фессалии.

Затем происхождение предка пеласгов от Матери-Земли сменилось новым мифом. Пеласг превратился в сына Зевса от Ниобы, простой смертной (хоть и царской дочери). Пеласг выбрал в жены дочь Океана, и так возник род царей, покоривших весь Пелопоннес.

Но затем Балканы завоевали греческие племена, и пеласагам пришлось переселяться. Отголосок такого переселения показывал Гомер, называя пеласгов среди жителей Крита. Другая волна переселения осела на землях будущей Италии. Там они захватили город Кротону, затем двинулись вглубь страны и основные силы сосредоточили в Тиррении, второе название которой было Этрурия. От новой родины пеласги получили и новое имя - этруски.

Геродот считал, что пеласги были варварами, как были варварами все древние народы Греции. Они воевали друг с другом, истребляли, обращали в бегство, побеждали и

терпели поражения... пока не слились в единый народ, говоривший на одном языке. Пеласги тоже потеряли национальную идентичность и превратились в греков.

До греков Балканы и острова населяли лидийцы, карийцы, кавнии, ликийцы, лелеги, тирсены, бисальты, крестоняне, эдоны - не только пеласги. Когда же полуостров стал греческим, самыми значительными народами стали дорийцы, основавшие Спарту и получившие имя лакедемонян, и ионийцы, построившие Афины. Известно, что осесть в Греции пытались жители многих островов. Многие историки, вопреки Геродоту, признают, что культурный уровень пеласгов был значительно выше, чем у будущих греков. Однако варвары победили. Очевидно, их не очень прельщало соседство с развитыми пришельцами.

Древние Афины возникли на месте пеласгийского города.

Некогда здесь лежали неухоженные земли, на которых пеласги возвели город с защитной стеной. Город ионийцам очень понравился, особенно стена. Они договорились с пеласагами обменяться землями. Греки получили Афины, пеласги отселились к горе Гиметт. Но зависть - худший из пороков. Увидев, как быстро бесплодная пустошь превратилась в прекрасный сад, афиняне изгнали пеласгов за пределы Балкан - на остров Лемнос. Те задержались на острове надолго, но потом были изгнаны греческим флотом. Мирных соседей из афинянин никогда не получалось. Пеласгов постоянно сгоняли с обжитых мест. От них оставались только мощные стены, окружавшие их поселения, такие как в Афинах, Аргосе, Микенах. Эти стены с огромными каменными блоками греки так и называли - пеласгические.

Некоторые древние историки считали, что само название пеласгов происходило от слова «пеларг», что переводится как «аист». Непроступные стены они называли «пеларгикон», то есть «гнездо аиста». Много позже буква «р» превратилась в «с» - и вместо пеларгов, строителей непреступных «гнезд аиста», появились пеласги - народы, населявшие Грецию до греков. Об их языке историки могли сказать немного - он был варварским. Иными словами, отличался от греческого так, что требовался переводчик.

Что же касается мест расселения пеласгов, - с этим еще хуже. Историки даже обмолвились, что это был народ рассейания, то есть пеласги основывали свои города везде и потом их покидали. Якобы нет ни одной местности в Средиземноморье, где бы они не побывали: Крит, Пелопоннес, Атика, Беотия, Фессалия, Эпир, Македония, Франция, средиземноморские острова, Малая Азия, Италия. Каждый историк отстаивал свою версию расселения пропавшего народа.

Версию происхождения пеласгов можно подобрать абсолютно на любой вкус. Пеласги пришли с юга. Пеласги пришли с севера. Пеласги пришли с востока. Пеласги пришли с запада. Пеласги ниоткуда не приходили, а зародились на греческой земле. Прошедшие века однозначного ответа на вопрос, кто такие пеласги и откуда пришли так и не дали. Еще в XIX веке один из ведущих исследователей пеласгов сравнил их с

тенью, которая не имеет никакой исторической достоверности.

Сегодня - увы! - тень так и остается тенью. Одни считают, что пеласгов вовсе не существовало, другие думают, что это были предки индоевропейцев, третьи - что это вообще предки берберов, то есть африканцы. Но наиболее почитаемой является гипотеза, что пеласги относились к одному из «народов моря» и в другие исторические эпохи назывались филистимлянами.

Само название «филистимляне» является испорченным древнееврейским словом («пелиштим»), то есть «переселенец». Древние тексты, перечисляя «народы моря», указывают и пеласгов, и союзных им данайцев, тирсенов, троянцев... Родство прослеживается не только в названиях, но и в особенностях строительства. Именно для «народов моря» характерно возведение циклопических сооружений такого типа. Но наибольшая странность заключена в языковой структуре.

От пеласгов дошли до нас несколько коротких надписей на камне и более основательная Лемноская стела. Прочсть эту надпись пока что не сумел никто, хотя многие пытались. Лингвисты сделали только один вывод: язык пеласгов очень близок к языкам этрусков и киприотов. Такое сходство может быть только между родственными языками. Может быть, если удастся расшифровать язык этрусков, удастся прочесть и то немногое, что осталось от пеласгов. Однако с чтением этрусских надписей, которых сохранилось весьма много, дело обстоит

плохо. Для их прочтения использовали, наверно, все известные языки, включая русский. Всем, конечно, понятно, что последнее - глупость необычайная, но расшифровщикам удалось даже получить священные, хотя и совершенно дикие по содержанию тексты.

С этеокипрскими языками картина примерно такая же. Так что пока не попадет ученым какой-нибудь аналог Розеттского камня, с которого началась египтология, язык пеласгов так и останется совершенно мертвым, немым языком. А следовательно, и история пеласгов останется историей неизвестного народа, непонятно откуда явившегося и неведомо куда ушедшего.

Даже об этрусках, языка которых мы не знаем, можно очень много рассказать по археологическим данным. С пеласагами гораздо хуже - их артефакты почти не удается отделить от артефактов, оставленных древними греками. Может быть, смешение артефактов указывает как раз на то самое смешение культур, породившее Древнюю Грецию? Наглядное доказательство превращения пеласгов-варваров в утонченных греков? Или, наоборот, доказательство заимствования дорийцами и ионийцами великой культуры своих предшественников? Еще один вопрос без ответа.

Михаил РОМАШКО

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

ЧИ ГАФАР

Аялриз теклифзавай кьетлен жуьредин са бязи гафариз чи машгьур алим, профессор Ражидин Гьайдарова вичин 2005-йисуз Магачкьалада чапдай акьудай «Лезги члалан этимологиядиз гьахьун» табда баянар ганай. Алимди ихьтин гафариз «кьариб гафар» лагьанай. Агьадихь чна профессордин фикрлар асасдиз кьачуна бязи гафариз баян гузва.

Барцлак

Чи члала «гамишдин бала» хьтин мана гузвай и гафунихь маса мана-метлебни ава. Чи бязи хуьрера «барцлак» гамишдин данадиз ваь, кьасаб авун патал

кьетлен емдал эцигна, куькарзавай гьайвандиз лугьуда.

Варданаг

Тили татун патал кьавуз гудай, кьавал жедай элкьвейи залан кьван ва я кланчи. Адахь мад са мана ава: чуькьвандин, шалмандин кьатI. Кьуьзуьбуру лугьузвайвал, варданаг яргьин ва элкьвейиди хьана кланзава. И гафуникай яшлугуру генени пара менфят кьачуда.

Зирба

Техил ва маса кьИдай затлар алумудай уьлчме ва кьаб. Профессор Р.Гьайдарова кьхьизвайвал, и гаф кьве дибдикай («зур» ва

«рипе») арадал атана. Ам тукьлуьр хьунин саягь, галай-галайвал ва себебар тайнарун регьят кар туш. «Зур» ва «рипе» гафарикай «зирба» гаф хьун патал а дибра гзаф дегитвилер кьиле фенва.

Маркьу

И гаф гзаф хуьрера топоним хьиз дуьшуьш жезва. Адан мана «гатун яйлах» я. Амма гьар гьхьтин яйлахдиз хьайитлани «маркьу» лугьудач. «Маркьу» адет яз, хуьрелай вине авай, гатун вахтунда малар хуьн патал кьулай шартлар (там, векь, яд) авай яйлахдиз лугьуда. Бязи хуьрера дагьларин ценерив гвай кьалин тамузни «маркьу» лугьуда.

Тиягьай

И гаф лагьай кар тийидай, мийир лагьай кар давамардай, женжелвал квай аяллиз лугьуда. Тиягьай гаф бязи нугьатра йитихь/йиртихь гафаралди ва я тийихай гафаралди эвез ийида. Тийихай гаф вични, мумкин я, винидихь тьвар кунвай йитихь гафунин бинедаль йитихай гафуникай хьайиди я.

Илим чирун халкь хуьнив сад я.

Лезги халкьдин мисал

КВЕЗ ЧИДАНИ?

Кьетлен ихтиярар ганай

М а ш г у р халиф Гьарун ар-Рашида 803-йисуз Гьафз ибн Умар Дербентдин гьакимвиле тайнарадайла адаз лагьанай: «Аллагдайкай кичле хуьхь ва садрани гьахь-адалат рикелай ракурмир. Меслят тавуна са карни мийир. Цин кьанавар, регьвер, агьалияр патал герек тир дараматар эцига. Агьалийрин патай гьуьрмет кьазанмиша. Медресаяр эцига хьи, аялрини жегьилри кьелрай. И кар патал абуруз кьулай шартлар арадал гьваш. Кесибриз кьумек це. Садазни зулум мийир. Шегьер абад ая. Агьалийрал залан харжар эцигмир.

Ви патай кафирриз майилвал хьайитла, вуна чкадин жемятдиз зулум авуртла, за Дербентдин агьалийриз вун гьакимвилей акьудна гадардай ихтияр гузва.»

Дегьзаманрин шегьерар

Тарихчийриз малум тир лап дегьзаманрин шегьер Палестинадин Иерихон шегьер я. 10 агьзур йис идалай вилик ана 3 агьзур кас яшамий жезвай. Ингье дуьньяда лап дегьзаманрин меркез Дамаск я. Чи эрадал кьведалди 2500-йисуз ам Сириядин кьилин шегьер тир.

Женг чIугунай

Ватандин Чехи дяведин йисара СССР-дин зарийрини фашистрихь галаз женг чIугунай. 300-далай гзаф кьелемэглияр кьати женгера гьелек хьанай. Абурук гуьгуьллуьдаказ дяведиз феи Дагьустандин 35 кьхьираг ва шаирни акагзава. Абурукай гзафбуьр лезгийр тир. Гьелек хьайи лезгийрин арада СтIал Мусайиб, Мемей Эфендиев, Балакьардаш Султанов, Агьалар Гьажиев хьтин машгьур чIалан устадар авай.

Санал кьачурула, Кьуба ва Куьре патай гуьгуьллуьдаказ дяведиз феи лезги зарийрикай 23 кас женгера кьегьалвилелди гьелек хьана.

Сад лагьай гьарфарган

Дуьньядин сад лагьай гьарфарганрикай икьван гагьди малум тушир са бязи делилар винел акьатнава. Алимри лугьузвайвал, дуьньяда сад лагьай шикилар аваз тукьлуьрнавай гьарфарган 1484-йисуз Чехи Британияда акьудна. Адал кьведалди я и уьлкведа, яни Европада мана уьлквейра ихьтин ктаб чап хьанач.

РИККЕЛ ХУЬХ!

Лезги члала цийи гафар арадиз гьизвай са шумуд кьайда ава. Абурукай сад тикрар жезвай дибрикай цийи гафар тукьлуьр хьун я. И кьайда вични пуд чкадал пай жезва.

Михь тикрар хьун

И кьайдадиз «редупликацияни» лугьуда. Михь тикрар хьунин кьайдадив цийи гаф тукьлуьр жедайла диб авайвал тикрарда, амма адан мана-метлеб дегини жеда: чIар-чIар; пуд-пуд; куз-куз; хуььрез-хуььрез; кичIез-кичIез; лугьуз-лугьуз ва мсб.

«Тапан» тикрар хьун

И кьайдадин кумекдалди цийи гаф тукьлуьр жедайла, вилик кьезвай гафуниз гьадав кьадай тай, амма вичикай члала кьилди менфят кьачун тийизвай сесерин комплекс жагьурда. Адет яз ахьтин «тапан» паяр тир гафар /м/, /ш/ ва са бязи туш-шуьшра /пI/ сесинилай гатIунда. Месела: чай-май; хьач-мач; куьл-шуьл; уь-муь; шурт-пуртI; чит-мит; кьал-кьиж; мехьер-шехьер; иудугь-мудугь ва мсб.

Бязи гафарикай и кьайдадалди цийи гаф тукьлуьриз жедач. Месела: мух, мум, мел ва мсб.

«Тапан» тикрардин кьайдада арадиз атай гафунин мана-метлеб халис гафунин манадин тайинвал зайиф хьун яз гьисабна кланда.

Акахьай кьайда

Акахьай кьайдадикай – аффиксди алава ийизвай тикрар хьуникай лезги члала гьегьеншидиз менфят кьачуда. И чIавуз алава такьатар яз суффиксрикай, префиксрикай, инфиксрикай, эхиррикай, -ни союздикай менфят кьачуда. Месела: кьвалба-кьвал; чирх-чир; жузуун-качузуун; гзафни-гзаф; вахт-вахтунда; бахта-бахт; кьилера-кьил; хулни-хулI; кьилин-кьилихь; кьулу-кьулдхь ва мсб.

ИМУЧА-МУЧА

- Куьлз кьватIида
Виш цай ксанва. (шпниэ) (оршк)
- ВацIун винел акьуднава,
И пад а пад агуднава. (агьаIи) (агьад)
- Са кьил цав я,
Са кьил чил. (фдIи) (пIни)
- Вич макьунди,
Кьил ракуьнди. (виIи) (иIи)
- Цай галачиз курзава,
Галуькайда цIурзава. (дэгдIе) (дIи)
- Сив авач,
Рахаз чида. (оршк)
- Цай туш, кузва,
Чирагь туш, экв гузва,
Кьул туш, чразва. (агьад)
- Некьедикай кьада вич,
РикI ягьадач ада гьич,
Неда гьвелни тутуна,
Чар авай фак кутуна. (пIни)
- Кьацуд неда,
Лацуд гуда. (иIи)
- ЧкIида ван лап яргьаз,
Жеда бегьем кьуй ягьаз (дIи)

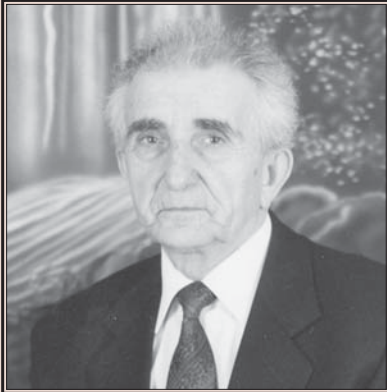
АЗИЗРИН Севда

КРОССВОРДИН ЖАВАБ

(2015-йисан 30-январь)

Тик цIарара: 1. Гь.Кьурбанан «Зуьгьре гьед» романдин кьилин игит. 2. С.Сулеймана дуванбегар ялетламишна кьхей шиир. 3. Лезги халкьдин тьвар-ван авай манидардин тьвар. 4. КьелечI, хьуьтуьл. 7. Четирдиз ухшар недай хьач. 9. Садалай масадаз амуькдай затI, эменни. 11. Индиядин вацI. 13. Сад лагьай космонавт. 14. Суьгьбет. 15. Пач гьазурдай кьаб. 17. Кьиблепатан Азиядин уьлкве. 19. Тварар регьвена чIулав фу чрадай магьсул. 20. Фу чрадай кьул. 26. Кларасдикай тIур ва я маса затI тукьлуьрдайла бакара кьведай какур кIвенкI алай чуькIул хьтин алат. 27. ЧIуру, пис. 28. Беневша рангунин набатат ва адан чуьк. 30. Ядигар яз, хуьн патал сада ганвай затI. 31. Чарарин клунчи. 32. Артухан рахунар. 33. Чувудрин чIал.

РИКІЕРА АМУКЬДА

Азербайжанда мелиоратив гидрорегуляцидин илим вилик тухвай зурба алим Агьмедхан Алимов рагьметдиз фена лагьай хабарди чирктер кьарсурна.

Геологиядинни минералогиядин илимрин доктор, профессор Агьмедхан Керимханов хва Алимов 1934-йисуз Кцдар райондин Мучугьрин хуьре дидебиз хьана. Хуьре юкьван мектеб, Кьубадин педтехникум ва Азербайжандин Гьукуматдин Промышленный Институт куьтягна, Тажикстандиз Кьвалахиз фенай. Инай хтай жегьил техник-

гидролог Азербайжандин Илимдин Ахтармишунрин Гидротехникадинни Мелиорациядин Институтда Кьвалахал акъазна. 1968-йисуз ина аспирантура акьалтарна, "Кеферпатан Мугьандин накьвар мелиорация авунихъ авсиятда чилик квай ятарин режим ва баланс" темадай кандидатвилдин диссертация хвенай.

1989-йисуз А.Алимова "Кьурагь зонайрин яд гуьвай чилерин яд-кьел режим гуьгуьна хтунин гидрогеологиядин асасар" темадай докторвилдин диссертация хвена. 1995-йисуз Сан-Марино Академиядин Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Иститутдин профессор тир. Адам кьелемдилай 150-далай гзаф илимдин Кьвалахар, 12 монография хкатнай. А.Алимован ретьбервилек кваз 13 касди кандидатвилдин, 5 касди докторвилдин диссертация хвенай. Машгур алимдин илимдин Кьвалахрикай 30-далай виниз кьесепатан ульквейра менфят кьачува.

тияррин теория", "Суддин экспертизаар патал" тварар ганвай учебник чалдай акьуднай.

Минералтрай хьсандиз кьил акьудзавай алимди сифте яз хьенчин кьапарин куьмекдалди тел ашкара авунин метод винел акьуднай ва идалди дуйньядин криминалистрин фикир желб авуна. А.Алимов 1996-йисалай Международный Энергоинформациядин Илимрин Академиядин академик я. 1997-йисуз ам Россиядин Федерациядин Ихтияррин Илимрин Академиядиз хкянай.

Алим Россиядин Гьукуматдин Чувудрин Академиядин Азербайжандин филиалдин директор, гьакни Сан-Марино Идара Авунин, Бизнесдин ва Ихтияррин Иститутдин профессор тир.

Адан кьелемдилай 150-далай гзаф илимдин Кьвалахар, 12 монография хкатнай. А.Алимован ретьбервилек кваз 13 касди кандидатвилдин, 5 касди докторвилдин диссертация хвенай. Машгур алимдин илимдин Кьвалахрикай 30-далай виниз кьесепатан ульквейра менфят кьачува.

Кьени кьилихрин инсан тир Агьмедхан муаллимдин кьамат ам клани инсанрин риклера амуькада. Аллагьди рагьмет авурай!

"САМУР"

ГАФАПАГ

Гьарфарган	– элифба
Тийихай	– ахлакьсуз
Тикьил	– шах
Тумац	– гзаф куьк
Тургуьл	– дуру
Тпанлун	– яцлу хьанвай
Тпагарат	– паквал
Тпалакла	– чепер
Тваракь	– члупчулава
Тек	– сир
Телик	– гьвечи рух
Тих	– герексуз
Умах	– кьавум, мукьвади
Уьрц: уьрц ягьун	– ягьанатарун
Футкьум:	
футкьум хьун	– кьил элкьвен
Хатла	– кьеци
Хшкавал	– дирибашвал
Хьухьу	– кьабах
Хьраб	– куб
Царсах	– галчлур жедай пепе
Цуьнху	– чархар галачир араба
Чипри	– гьужетдайди
Читл	– зегьерсуз гьуьлягь
Шигавар	– зулун векьер
Шленк	– мум

ША, ЛЕЗГИ ЧІАЛАЛ РАХАН!

Кьвалах – работа

- Я кас, ви кефир вучиз авач? Са кар хьанвани?

- Муженек, ты почему без настроения? Что-то случилось?

- Зун кьвалахдилай алуднава. Кризис я лугьзува, мажиб гудай нул авач.

- Меня уволили с работы. Говорят кризис, денег нет, чтобы зарплату выплачивать.

- Риклик кьамир, ик! амуькьдайди туш. Кризисни алатла, цийи кьвалахни жагьада.

- Не переживай, все наладится. Кризис не вечен. Найдеши новую работу.

- Кьвалах жагьурун ретьят кар хьиз хьанвани ваз?

- Да, как же. Знаешь, как сейчас трудно работу найти?

- Виридалайни важиблуди чандин сагьвални хизандин жувак рик! кун я. Амайбуь тувькуьдайди я.

- Главное здоровье и поддержка семьи. Остальное постепенно наладится.

- Вун гьахь я.

- Да, ты права.

- Эгь, зун вучиз маничи хьанач? Исаятда чун кеф-кефина жедайди тир.

- Эх, почему я не стал пецом?! Жили бы мы с тобой сейчас притеваючи.

- Маничяр кефина ава лугьзувани вана?

- Думаешь, певцам легко?

- Бес гьикла? Кьвалах туш, мах я, мах.

- А как же? Это не работа, а сказка. Я бы вел на свадьбах, хорошо бы зарабатывать.

- Пуьни гьавайда.

- Еще и еда бесплатная.

- Вуна зарафат мийир.

- Ты шути.

- Экуьнахъ фад кьарагьунни герек авач, кеус нисналади.

- И вставать рано не надо, можно спать до обеда.

- Вуна скрипкадал ягьизвайди тушрини?

- Ты ведь на скрипке неплохо играешь?

- Са члавуз ягьизвай.

- Было, когда-то.

- Гьа ман, чахь жуван ансамбль жедай.

- Ну вот, был бы у нас свой ансамбль.

- Зун гьавурда акьазвач, вун хьтин лугьуз-хьуьредай кьвалахар гьик алудна абуру кьвалахдилай?

- Ну как можно было уволить такого веселого сотрудника, не понимаю?

- Я тахьайтла, жув фекь хьана кландай. Гьабурузни кьвалах датлана авайди я.

- Или надо было муллол стать. У них тоже всегда работа есть.

- Хьуьруьрна вуна зун.

- Ой, рассмешил ты меня.

- Зарафат вичин кчадал, кьвалах жагьуьрна кланда. Фин, газет кьачун, аяриз килигин.

- Шутки шутками, а работу искать надо. Пойду куплю газету, посмотрю объявления.

- Вуна пара риклик кьамир. Аллагьди са раklar кьевирайла, мукькуьди ахьайзавайди я.

- Ты не переживай. Когда бог закрывает перед нами одну дверь, то обязательно открывает другую.

- Сагьрай вун, риклиз ретьят хьана зи. Вун авачиргьа за вучайди?

- Спасибо тебе, полегчало на душе. Что бы я без тебя делал?

- Акьваза са герен, фимир. Захьни хабар ава.

- Подожди минутку, не уходи. У меня ведь тоже есть новость.

- Вуч хабар?

- Какая?

- Зун музыкадин мектебда кьвалахал акьвазнава. Гила чавай ансамблин меселани гьилзиз жеда.

- Меня взяли на работу в музыкальную школу. Так что, твой вариант с ансамблем можно будет рассмотреть.

Тувькуьрайди:
АЗИЗРИН Севда

"Samur" haqqında

"Samur" qəzeti gözəl bir xalçaya bənzəyir. Burada yüksək zövq üzə gəlir. Informasiya bolluğu, mövzu rəngarəngliyi, məsələlərin qoyuluşu və aktuallığı diqqəti cəlb edir. Onun üç dildə məqalələr çap etməsi isə xüsusilə sevindiricidir. Bütün bunlara görə bu qəzet əl-əl gəzir, onu sevirlər.

Mehdibəy Safarov,
"Azəri-Talış" İctimai Birliyinin sədri.

Москвда кьвалахзава

Москвада кьвалахзавай дагьустанви дуктуррин кьалдар 400-дав агакьнава. Абурукай 40 кас медицинадин илимрин докторар, 62 кас кандидатар я. Абурун арада лезгири гзаф ава. Са бязи дагьустанви дуктурри азарханайрини поликлиникайри ретьбервал гузва. Дагьустанви дуктурри чкандин агалийрин патай чхеи гьуьрмет кьязанмишнава.

И йикьара малум хьайвал, Москвада кьвалахзавай, чеб Азербайжандай ва Дагьустандай тир лезги дуктуррин кьалдар 200-дав агакьнава. Абурун арада медицинадин илимрин докторар ва кандидатар генани пара ава. Эхириджи йисара аспирантурада кьелзавай лезги жегьилрин кьадарни артух хьанва.

Килисайра члал чирзава

Мукьвара кардик кутунвай «Азербайжан члал чирзава» проектди кьадайвал, гила республикадин урус православ килисайра азербайжан члал чирда. Са шумуд юг инкли вилик православ кафедрал килисада урусар ва урус члалал рахазвайбуьр патал азербайжан члалан курсар ачухарна. Гила Баку шегьердин са шумуд килисада гьафтеда кьведра азербайжан члалан тарсар гуда. Тарсар гун патал юкьван мектеб-райни институтрай муаллимар желбда. Абурун мажибар Республикадин Билик Фондуни гуда. Проектдин идеяни гьа и фондунинди я.

Алай йисуз азербайжан члал Генже, Сумгаит ва Хачмаз шегьерра авай килисайрани чирда. И кар патал герек тир вири кьулайвилер арадал гийда.

ELAN

Qusar şəhərində (Tağıyev küçəsi, 29) 100 kv. m, 4 sot torpaq sahəsi olan birmərtəbəli ev satılır. Qaz, su, işiq var. Obyekt üçün yararlıdır.
Əlaqə telefonu: (050)348-08-87

SAMUR

Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat, prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedaqetkerimova.com
e-mail:sedaqetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi
26233080000
"Kapital bank"ın 1 saylı Yəsamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat və
Informasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 733

Tiraj: 2000
Tel: (012)432-92-17

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunmuşdur